

САҢА ОЛОХ

12+

2021 съл
Ахсынньы
30 күнэ
Чэппиэр
№ 73 (11826)

Чурапчы улуусун хайыата

● ХАҢЬАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР ● sangoloh

© *sanaoloh*

ХАНГАЙ 1937 СҮЛ ХАМГАЙЗЫГ ТЭ ХАМГАЙ

Саха Өрөспүүбүлүкэтин салалтатын уонна тус бэйэм ааппыттан
эһигини кэлэн иһэр Саха 2022 сылынан уонна Ороһуоспанан ис
сүрэхлэһитэн эбэрдэлиибин!

Сага дьыл — саамай күүтүүлээх күндү бырааһынньыктыт, ааспыты анаарар, инникини торумнуур, саганы сабалыыр эриксээс түгээммит. Ону кытта түмүктэри таһааран, сага сируктары туруорунар элпизтинэстээх кэммит.

Ааһан эрэр 2021 сѣл умнүүлбѣт түгээнэринэн баай уонна тынѣаһыннаах этэ. Өрөстүүбүлүкэ олохтоохторо сомоболоһуубут, төрөбүт дойдубугар малталбыт күүһүнэн, бары биерэз уустук тургутуулары аастыбыт, бэйэбитигэр эрэлбит улаалта.

Күннэтэ коронавирусу утары ахсунар, дыону быһыһыр медиктэрбитизэр махтанабын. Аан дойду үрдүнэн бу дыаг алахтутун тосту уларытты, ол да буоллар билиги туруулаһабын. Сыстыганнаах ыгары кутталлаабын өйдөөн, быһыыны ылбыт билэр дойдулаахтарбар махтанабын.

2021 сүл өтсүбүлүкэбүтигэр Доруобуйа сылынэн биллэриллүбүтэ, өлсүн кэлэр уон сүл – Доруобуйа уон сылынэн биллэриллүбүтэ. Онон 2030 сылаа олох уопсай уунунан 80 уонна онтон үрдүк сүл көрдөрүлүбүтэ эрэсэиллүбүтэ ахсааннарыгар киирэр сорул түбүсүлүбүтэ.

Бишгэхэ Аравсыгйа бүтүүн көмөлхөн, сүүнэ улахан дайдурут сомоболууу холобурун көрсөрдө. Улахан баһаардар кизнэ изнизхэ сири-уоту ыланнар, өрөспүүбүлүкэбитин аймаатылар. Бишгэ бу алдыархайы туораатыбыт, бэйдүмүгээр түмүк оноһунубут. Баай хара тыабытын, сэлэһнэһэрбитин көмүскээбит уоту утары охсуһааччыларга, баа өттүнүн кинилэрэ көмөлөспүт бьоммутугар-сөөбүтүгэр махтал, ылыктабыл үтүө тылларын этэбит.

Бийиги, төгө да уустуктар баалларын үрдүнэн, экзистенциал үгүс салааларыгар, социальнай эйгүзү уонна уопсастыбаннай олоххо дьолун ситиһиһилэрдээхпит.

Ол курдук, таас чогуу, кайтыл көмүрү хостуур бырамысыланнаска
каһанангытаагар да урдук көрдөрүүлэнибит. Сага сыйла тус бэдэтин
дохуста улаатта турар бүдбүөттүзэх кириэн эрэбит. Тыя сирип
үлэһитин өйүүр дьаһаллары кэнээттибит. Нэһиликнэһэлээх пууннарға
гааһы киллэриини, олоһор дьаһалары, социальнай эбийизктэри,
суоллары тутууну салгыы ыытыахпыт. Сага тэрилтэлэр үлэһэ
кирдэхтэринэ, үлэ мистэтэ тахсыаба. Бу барыта уикиитин олох
бары эбээттигэр билэ туруктаах буоларбытыгар эрэли үөскэтэр.

Кэлэн илэр 2022 сэл биһизгэ ураты суолталаах – элбэх норуоттаах өрсөспүүбүлүкэбит сайдыытыгар сана үйэ сагаланыада. Онуоха Саха сириг хас биридди олохтообо Саха сириг сүүс сыллаах сайдыытын былааныгар бэйдэтин эгиттин киллэрэр кыахтаах. Онон бука бары сүбэбитин холбоон, сана үрдэллэри биһгэ дабаабыахпыт. Онуоха үбүлүһүгүс сэл Илэ сыһыан биллэрриллүбүтэ кэрэхсэбиллээх.

Бүгд нийслэл хамт ирж байгаа учраас тусгай аргаар үйлдвэрлэж, борлуулж байна. Энгийн хувцасны үнэ өсөхгүй байхыг зорьж байна.

Күндү добогтор! Эншээ үөрүүнү-көптүүнү, баа санаа туолуутун, чэгизн-чэбдик доруубуйаны, табыллыны, уйгулаа олобу багарын. Эдэрдил эрчимнээх, сылайбат сындаалаах, дыоллоох-сорулаах буолун. Сагалаабыккыт барыта сатаннын! 2022 сыл үгүс кэрэ түгэни, үчүгэни буолунараа адалдын!

эрэ уларыттылар ыбаллын!
Саргылаах Саҥа дьылынан, Ороһуоспанан, ытык-мааны Саҥам
сириҥ олохтоохторо!
Айсен НИКОЛАЕВ

Айсен НИКОЛАЕВ
Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана

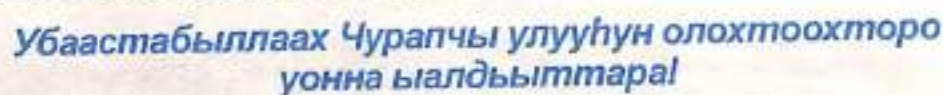
Саргылаах Сана 2022 сүл салаллан хэлбитинэн, истинник
эсгэдэлибим! дэрдүгэ кутгаллаах дьан турбутунан, олоххо

Ааһан эрэр сыл аан дойдуга кутталлаах дьаһ турбуутунан, олоххо дьаһахха, үлэһэ-үөрэххэ харыстары, доруобуйа харыстабылыгар уустуктары, экзистимикэһэ тыгааһыны үөскэттэ. Ол эрэһи, биһиги сыл саҕатыгар ылыммыт былааммытын барытын кэриэтэ олоххо киллэрдибит.

Ааслын сайын улуус сиригэр-уотугар турбут ойуур баһаарыгар, бары бүтүүн турунан, ийэ сирбитин көмүскээтибит. Бу сомгодохуу, түмсүүлээх буолуу, бэйэ-бэйэбэ көмө, үтүө сыһыан сүтүһүлүннэ. Инникитин даһаны улуус чэһири сайдарын үтүктүү элчииһинээхтик үлэтибиз.

Санаа үүнэр 2022 сыл сага сабахтары арылдын, ситиһиини
сизэттин, чөл туругу, доруобуйаны бэлэктэтэтин! Бука барыгытыгар
үрдүк үктэллэри, инникигэ эрэли уонна сайдыыны баһарабыт!
Сага дьыл алыптаах тыына алаһа дьыбыттин үтүө түгээннэринэн
полордун!

Бары Угуэзйи кытта Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Түмэн
Судаарыстыбаннай мунньабын бьокутаайттара Михаил Гуляев,
Павел Пинигин, Семен Никитин, Владимир Чичигинаров.

Сага дыйлы көрсө хас бирдйибит үгэс быһыытынан түмүк оностор, сага соруктары туруорар кэмэ тийизн кэлпэ. Билиги улуустуугар ааһан эрэр сыл төһө да уустуктардаабын иһин, үгэс умнуллубат үтүө түгээннэри, үлэбэ-хамнаска үрдүк ситиһиилэри тосхойдо. Быһыл сайын курааннаан, өрөспүүбүлүкэбэ улахан ойуур баһаардара туран, улахан уустуктары үөскэтэ сырытта. Айылга содулун тохтоутууга, Дойду үрдүнэн тарбаммыт коронавирусу дьаһын наамтатыыга бука бары бир санаабы түмсэн, көрсүлэр кыһалбалары этэнгэ быһаарыбыт элбэди этэр. Хардарыта кемелэхүү уонна өйөһүү көннөрү тэп буолбатабын билиги бир ньыгыл хамаанда буолан түмсүүбүт көрдөрдө. Чурапчы улуунун олохтоохторун түмүлүт амарах айыы санаа уонна кыһамны арчылыыр, абырыыр үтүө зигэлэрин ханнык да харгыс баһылар кыаба суох.

Багарабыт бу аалан ээр сылтан бары үчүгэйдэн эрэнэринизбин дээн. Күннээби курдук ылына сылдыбыт күндү түгэнэрбитин, кэрэ кэмнэрбитин сагаттан сыаналыырга үөрөнүзбүн. Тэтимнээх улартыбылары ылына охсорго, аныгы мөрдөхтөөрү, сатабыллары багыдыырга тиэстэйдүзбүн.

2022 снл Чураплч улуугуар ситиһиулзэх, үтүө туруктаах, саамай сүрүнэ, хайда өттүнэн күтмала суох буоллун! Кытаанах доруобуйаны, тус олоххутугар дьолу юнна бэлч сакалааһыннарагытыгар ситиһиулэри бабарабыт!

Уонна бары садалааһыннаргытыгар ситиһиилэри бабарарбыт!
 Үүнэр сыл үтүө дьылаларынан баай буоллун, хас биридигитигэр үрдүккэ
 бабарыыга уураабыт кыагы, элбэх үөрүүлэх түгэни бэлэхтээтин, сырдык
 санааларыт муоллуннар! Хас бириди дьыл хэргэңгэ таптал уонна өйдөлүү
 баар буоллун, хас бириди киһи чууас дьонун өйбүлүгэр уонна истиг сыйһаныгар
 муустардын! Санга дьыл дьикти дьоллоох түгэнэ бука барыбыт сүрэхэр ил гыммын!

Степан САРГЫДАЕВ,
Чурапчы улуусун баһылыга,
Афанасий ЗАХАРОВ,
Сабиттин бэрэссэдээтэлэ.

— ҮӨРЭХ —

ЭБЭРДЭ!

21 үйбэ кириэн олобулут, үлэлзэбибит номус 21 сыл буолан, түмүктэнэн сотору абыах хонугунан 2022 сылга үктэнэбит. Бу ааспыт кэмнэргэ улуус баһылыгын быыбара барыта 6 төгүлүтүлүннэ. Олортон саамай үрдүктүк дьон итэбэлин ылан, Степан Анатольевич Саргыдаев Улууспут Аба Баһылыгынан талылыбытынан, истинник эбэрдэлибин! Быыбарга Чурапчыбыт эдэр көлүөнэ дьонно-сэргэтэ түмүстэ, мин маны үрдүктүк сыаналыбын. Эдэрдэр дойдубутун, Чурапчыны, сайыннарыахпыт дьон бигэ эрэпэллээхпин. Улуус сана баһылыгар – Степан Анатольевичка улахан ситиһилэри, дьоннун -сэргэбин түмэн, үлэлзэн, ааспыт Аба көлүөнэ үтүө үгэстэрин салгыаххыт, байытааххыт дьон алгыс тылым тийиэхтин!

2002-2008 сс. улуус аба баһылыга, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ытык Сүбэтин чилиэнэ Иннокентий Николаевич АММОСОВ.

ВЛАДИМИР ПУТИН ПРЕСС-КЭМПИРИЭНСИЙЭТИН КЭННИТТЭН

Дойду Бэрэсидьиэнин Владимир Путин пресс-кэмпиринсийэтигэр интэриниэт уонна социальнай ситимнэр сайдыларын, ону тэнэ оҕо иитиитигэр цифровизация дьайытын туһунан ыйытыы кириэ. Владимир Владимирович кизэн балаһалаах интэриниэт Арасыыһа үрдүнэн сайдан иһэр, түгэх сытар кыра нэһиликтэргэ кытта оҕо интэриниэткэ кириэр кыахтаныахтаах, ол эрэри оҕо дьон олохтон виртуальной олохо көһүө суохтаах дьон эттэ. Онон туһуланар үлэ-хамнас барыахтаабын ыйда. Оҕооо туһалаах контенты көрдөрүү таһынан кини хамсанарын, устуордунан дьарыктанарын, аралдьыйарын ситиһиэхтээхпит дьон бэлиэтээтэ.

Владимир Путин хоруйугар олобуран, улуустаабы үөрэх салалтатын начаалынньыга Юрий Посельская санаатын манньык үллэстэр:

«Биһиги улууска бары оскуолалар, уһуйааннар түргэн интэриниэткэ холбонон олоролор. 2019 сылтан «Цифровая экономика» дьон национальнай бырайыагынан кытыы сытар нэһиликтэргэ «Дозор телепорт» тэрилтэ кизэн балаһалаах интэриниэти киллэрбитэ. Онон бүгүндү күнэ 100% интэриниэттээхпит.

Уруксу тымныы (активированнай) күннэргэ оҕолор үөрэмэт эбит буоллактарына, билигин интэриниэт үйэтигэр үөрэх быстыбакка барар.

Оттон оҕо виртуальной олобуран олорон хаалар куттала баар дьоннэ, биһиги, тыа сиригэр олоросчулар, кыра сүүйүлээх буолуохпутун сеп. Күннэбү олохпут-дьаһахпыт дьон ис-тас үлэтин эрэир буоллаба. Ону таһынан айылбаа

сылдыы, булт-алт, балыктааһын курдук сахалыы үгэспит баар.

Итини таһынан туһалаах контент оҕооо хайаан да наада дьон сыалтан биһиги иитэччилэрбит учууталларбыт иитэр-үөрэтэр видеолары, мультиктары оңоролор. Төрөппүттэрбит да наадалаах иһитиннэриилэри сайт нөһүө түргэнник булар кыахтанылар.

Онон цифровизация биһиги улууска күөскэ кириэн эрэр дьон этэбин. Күн сарсын биһиги 6 оскуолабытыгар «Цифровая образовательная среда» дьон бырайыагынан аныгы оборудованиенан хааччылыыт кабинеттар аһыллыахтара. Бу курдук бырайыагынан аныгылыы кабинеттар уонна «Точка роста» кииннэрэ 2024 сылга дьэри улуус оскуолаларыгар барыларыгар баар буолуохтаах.

"СО" кэр.

— УЛУУСКА — БУ КҮННЭРГЭ —

Сана сылы сана дьизэбэ көрсүөхтэрэ

Чурапчы улууһун 82 ыала, аам-даам тымныыны аахсыбакка, сана дьизэ күлүүһүн туттулар.

Күн бастагы анаарыгар Болтоно нэһилиэгин Кындал учаастагар тутуллубут 8 кыбартыыраалаах дьиз аһыллыта буолла. "Бу үөрүүлээх күннэ нэһилиэкпит ытык кырдыабаһа Илья Михайлович Слепцов аал уоту оттон албаата. Кырыы сиргэ Кындалга таас дьиз олохо кириитэ иннигин дьон олохсуйан, сүөһү, сылгы иитэн олохторугар олук буолуо дьон эрэнибит, астынабыт! Үлэни кэмигэр хаачыстыбалаахтык оңорбут биригээдэбэ, улуус дьаһалтатыгар диригиник махтанабыт", - Болтоно нэһилиэгин баһылыга Варвара Макарова эттэ.

Оттон салгыы Чурапчы нэһилиэгиттэн 22 биэрэстэ тэийини сытар Төлөй нэһилиэгин олохтоохторо сана үс мэндизмэннээх, 24 кыбартыыраалаах дьиз күлүүстэрин үөрүүлээх быһыыга-майыга туттулар.

"Бүгүн Төлөй нэһилиэгэр улахан бэлиэ күн буолла. Бары даһаны улаханник үөрдүбүт, долгуйдубут. Сана талылыбыт улууспут баһылыга Степан Анатольевич Саргыдаев кэлэн алгыс тылын тиздибитин бары даһаны үөрэ иһиттибит. Итинник этэн туран, бу сана дьиз олохтоохторо СӨ Бырабыыталыстыбатыгар уонна чуолгаан улууспут дьаһалтатыгар уонна бэйэбит нэһилиэкпит дьаһалтатыгар, баһылыктыгар Игорь Владимирович Николаевка сиртэн халлаанна дьэри махтанабыт, дьоллоох, чэгиэн сылдьын дьон баа санаабытын тиздэбит", - дьон олохтоох оскуола учуутала Варвара Николаевна Абрамова санаатын үллэстэр.

Күн иһис анаарыгар Чурапчы нэһилиэгин 1-кы кыбартаалыгар, Ярославский аатынан уулусса 4 "А" №-гэр, сана аадырыстаммыт бизс мэндизмэннээх

үлэһиттаригар, СӨ Ил Дархана Айсен Николаевка, СӨ Бырабыыталыстыбатын салалтатыгар, улуус, нэһилиэк дьаһалталарыгар диригиник махтанабыт", - дьон улуус баһылыга Степан Анатольевич бэйэтин тылыгар эттэ.

Оттон олохтоохтор бука бары, сана дьизлэрин бэйэлэрин көрүүлэринэн сөпкө оңостон, дьаһанан, сана сылы сана дьизэбэ үөрэ-жөтө көрсөллөрүнэн эбэрдэлибип.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Үтүө, үчүгэй умнуллубат

Ахсынны 25 күнүгэр «Айылгы» НАДь Чурапчытаабы олох-дьаһах кэмбинээтэ 55 сыллаах үбүлүөйүн бэлиэтээтэ.

Үөрүүлээх дьаһалы улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров ытта. Кини: «Олох-дьаһах кэмбинээтэ Чурапчыны эмиэ Чурапчы дэллит, улуус устуоруйатыгар диригин, кизэн ситистээх-мутуктаах суолу хаалларбыт улахан тэрилтэнэн буолар», - дьон бэлиэтээн туран, сүрүн даһылааты оңордо.

Истин кэпсэтии нэһилиэнньэни олох-дьаһах өнөтүнэн хааччыыы технология, үлэ бэтэрээнэ Ирина Петрова эбэрдэ тылынан сабаланна: «Бүгүн олус үөрүүлээх, долгуйуулаах күн. Сэбиэскэй сойууһу кытта тэнгэ тохтообут, аар-саарга аатырбыт, өрөспүүбүлүкэбэ кизинник биллибит, саамай үчүгэй үлэһит дьонноох олох-дьаһах кэмбинээтигэр үлэлзэн ааспыттар орубуна отут сыл буолан баран, бу кэлэн олохтоот. Күөх экранка кесте тулар хаартыскалары көрөн уйадыдым. Очотообу эп-эдэркээн кыргыттар, уолаттар бэтэрээннэрибитин кытта тэбис-тэннэ сылдьыбылпыт кестер. Кинилэри кытта үлэлзэн-хамсаан, үлэ араас ымпыгын-чымпыгын биллибит, таһаылыбылпыт. Бүгүн кинилэри, дьонун дьоммутун олус-үчүгэйдик санаан, истинник-

иһирэхтик кэриэстээн, киһилэр ааттарын ааттатаалаан, үйэтигэр, бүгүндү дьаһалбытын ыстабыт. Бу дьаһалы тэрийэрбитигэр, түргэн баһаытык санаан ааспылпыт. Наһаа да улахан, күөстээх, тэрилтэ эгитит. Хайдах манньык таах хаалан хаалыабыт? Бары кэриэстэ онно-манна үлэлиир сааспыттын ааспыт дьон Саха сириг үрдүнэн тарбанан олохтоот. Хайаан да бэлиэтибип», - дьон түмсэн, дьаһал ылыммылпыт. Ону улуус дьаһалтата өйөөбүтүгэр улахан махталбытын тиздэбит.

Салгыы араас кэмнэргэ үлэлзэн ааспыт дьон истин ахтылары оңордулар. Өйдөөн хаалбыт кэрэ кэмнэрин, көрдөөх-нэрдаах түгэннэрин, биригэ алгысыт, биригэ үлэлзэбит кэлиэгэлэрин тустарынан ахтан-санаан ыллылар.

Олох-дьаһах кэмбинээтигэр үлэлзэбит истэниһээн Мария Сергеевна Кулаковская оҕото, 80 саастаах Клара Трифонова төлөтүн нөһүө истин эбэрдэтин тизрэ итиннэ үбүлүөйдээх дьаһал

бытыллыбытынан, үөрэн махтанна.

Афанасий Афанасьевич үөрүүлээх дьаһалга өйдөбүннүк мэстэллэри уонна очотообу кэмнэргэ үлэлэригэр үрдүк көрдөрүүлэри ситиспит, билигин да таһаарылаахтык үлэлиир-хамсыы сылдьар улуус сайдыытыгар сүткэн кылааты киллэрсибиттарга улуус дьаһалтатын наһараадаларын туттартаата.

Бу күнү «Айылгы» НАДь кэскиллээх үлэһиттэргэ ыпбаады ырыаларынан кизгэсттилар.

Марфа ПЕТРОВА.

Сыл түмүгүнэн бастыгнар ааттаннылар

«Айылгы» НАДь улуус баһылыгын баһыгар сылын ахсын буоларын курдук, бастыгнар ааттаннылар. Улуус баһылыга Степан Саргыдаев уонна улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров бу сыл этэннэ түмүктэнэн эрэринэн, сана үүнэр сыл өссө үрдүк ситиһилээх буоларыгар бабардылар.

Кинилэр судаарыстыбаннай наҕараадалары - «СӨ Үөрэҕиритин үтүөлээх үлэһитэ» ааты ЧРОСИО дириэктэри солбуйааччыгар Надежда Давыдоваба, Ил Түмэн бочуотунай грамотатын Чурапчы улуунун бочуоттаах гражданыгар Николай Михайловка, «СӨ Судаарыстыбаннай граждандар сулуусла туйгуна» ааты Кини быыбардыыр хамыйыһа исписэлиһигэр Дария Гуляеваба, СӨ Бырабыыталыстыбатын грамотатын улуус баһылыгын социальнай боллуруостарга солбуйааччы Николай Аммосовка, СӨ Бырабыыталыстыбатын махтал суругун Дирин агрооскулатын дириэктэригэр Михаил Игнатевка, КУМИ бэрэссэдээтэлигэр Рустам Даниловка туттардылар.

И.П. Листиков аатынан бириэмийэ лауреатынан үөрэҕирит сисстимэтин бэтэрээнэ Михаил Никифоров, РИ. Константинов аатынан бириэмийэ лауреатынан «Олохоос» баһынай хаһаайыстыба салайааччыта Дмитрий Смирников, А.К. Софронев аатынан бириэмийэ лауреатынан ЧГФКСИ преподавателэ Виктор Дьяконов буоллулар.

«Үөрэх эйгэтин бастыг үлэһитэ» ааты Дирин оскулатыттан Майя Петрова, «Оскуола иннинэҕи үөрэхтээһин эйгэтин бастыг үлэһитэ» ааты

«Мичил» уһууаантан Саргылана Николаева, «Тыа хаһаайыстыбатыгар сыл бастыг үлэһитэ» ааты Арыылаахтан Николай Борисов, «Култуура эйгэтин сыл бастыг үлэһитэ» ааты «Айылгы» НАДь отдел салайааччыта Елена Дьячковская, «Производственной эйгэ бастыг үлэһитэ» ааты «Айылга уута» тэрилтэ салайааччыта Владимир Макаров, «Сыл бастыг урбаанньыта» ааты Чурапчыттан Агафья Попова, «Сыл бастыг менеджэрэ» ааты «Айылгы» НАДь дириэктэрэ Петр Гуляев, «Сыл бастыг уопастыбанныыга» ааты ОДьКХ бэтэрээнэ Иван Макаров, «Физическэй култуура уонна успуорт эйгэтин бастыг үлэһитэ» ааты КСК дириэктэрэ Михаил Степанов, «Экономика уонна үл эйгэтигэр сыл бастыг үлэһитэ» ааты Үл салалтатыттан Лидия Саввина, «Нэһилиэһиҥ 35 куттал суох буолуутун хааччыйар эйгэҕэ сыл бастыг

үлэһитэ» ааты ЕДДС салайааччыта Иван Хоитанов, «Сыл бастыг дьикт кэргэнэ» ааты Сахая уонна Яков Кривошапкиннар ыллылар. Успуорт олимпийскай көрүннэригэр сыл бастыг ыспарсымыанынан уонна тириэньэринэн тустууга Европа чөмпүйэнтэтигэр боруонса мэтээли ылбыт Эдуард Григорьев уонна кини тириэньэрэ Данил Неустроев буоллулар.

Олимпиадаба киирбэтэх успуорт көрүннэригэр бастыг ыспарсымыанынан уонна тириэньэринэн гроссмейстер Матрена Ноговицына уонна кини тириэньэрэ Николай Кычкин ааттаннылар. Успуорт адаптивной көрүннэригэр сыл бастыг ыспарсымыанынан классической обунан ытыыга Арасыыһа успуордун маастара Станислав Никитин, Успуорт адаптивной көрүннэригэр сыл бастыг тириэньэринэн Сахаҕа волейбольнай кулууп бочуоттаах маастара Афанасий Кузьмин буоллулар.

Нэһилиэктэр икки ардыларынааҕы күрэх түмүгүнэн 1-кы миэстэни Чурапчы нэһилиэгэ ылан, 300 тыһ.солк. сэртификэти уонна кубогы ыллылар. 2-с миэстэни уонна 200 тыһ.солк. сэртификэти Кытаанах уонна 3-с миэстэни кытта 100 тыһ.солк. сэртификэти Хайахсыт нэһилиэктэрэ ылары ситистилэр. Сыл бастыг баһылыгынан Хатылы нэһилиэгин баһылыга Ульяна Атласова буолла.

Түмүктэнэн эрэр Доруобуя сылынан «Биһиги кэммит геройа» дьин анал ааты Доруобуя харыстабылын үлэһиттэрэ Виктор Потапов, Анатолий Коркин, Айаал Скрябин, Василий Макаров, Федор Егоров, Геннадий Монастырев, Сахая Пудова, Владимир Чепалов, Саргылана Кириллина, Семен Яковлев ыллылар уонна тэлэбиэсэринэн наҕараадаланнылар.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Ахсынны 27 күнүгэр «Айылгы» НАДь ааһан эрэр 2021 сылы түмүктүүр, бастыгнартан бастыгнар чиститиур Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын баала бэрт сэрэхтик ытылыһына.

Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев уонна нэһилиэк дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Юрий Посельский нэһилиэк олохтоохторун, ыалдьыттарын эбэрдэлээтилэр.

Владимир Дмитриевич 2022 сылга тусх сороктар туралларын кылгастык билиһиннэрдэ: «Ааһан эрэр 2021 сылы үгүс ситиһилээх түмүктэнэн эрэбит. Нэһилиэктэр икки ардыларыгар ытыллар күрэххэ Чурапчы нэһилиэгин социальнай-экономическай сайдыытыгар үрдүк көрдөрүүнү ситиһэн, бастагы миэстэни ылла. Маны таһынан 1 км. уһуннаах аспаал суолу өрөмүөннээһингэ контракт баптастыбыт. Сыл устата нэһилиэк сайдыытыгар элбэх үлэ ытылыһына. Дьикт кэргэнчел туруктаах, дохуоттаах буоларыгар сүрүн болгомото ууруллан кэллэ. «Хаарбах туруктаах дьиктэн көһөрүү» бырагырааманан хас да дьикт үлэҕэ киирдэ, уулуссалар уоттанан, искибиэрдэр тутуллан тапталлаах сэлэһиннээбит тас көстүүтэ түбүстэ, сайдыыга өссө биір хардыы оһоһулунна. Быйыл 647 ыал гаас ситимигэр холбонно, сана сылга эбии 328 ыал холбонуоҕа. Үүнэр сылга Саха Автономията тэриллибитэ 100 сылын туолар. Мана бары түмүк, биіргэ үлэлэһэн, өрөспүүбүлүкэ сайдыытыгар сүңкэн кылааппытын киллэриэхпит дьин эрэнэбит. Бастагы оскуолабыт 150 сыллаах үбүлүөйүн бэлитиэхтээхпит. Балыыһа тутуллуохтаах. Ити курдук үгүс үлэ-хамнас эһиниги сылга күтүүлэр».

Салгыы «Тобус томтор» бочуоттаах бэлиэни Чурапчы нэһилиэгин социальнай-экономическай сайдыытыгар сүңкэн кылааппытын иһин, СӨ суол хаһаайыстыбатын бочуоттаах үлэһитигэр, «Дорожник» бочуоттаах үлэһитигэр, «Дорожник» ХЭТ дириэктэригэр Гаврил Владимировка, үрүн көмүс бэлиэни бочуотунай грамотаны кытта бочуоттаах уопастыбанныыга, А.П. Көхтөөх уопастыбанныыга, А.П. Гоголев аатынан Чурапчытаагы 650 ускуустуба оскуолатын дириэктэригэр Алла Сивцеваба, өйдөбүннүк хаһыны кытта бочуотунай грамотаны «Хатан» ХЭТ суоптарыгар Григорий Климовка туттардылар. Үөрүүлээх түгэнинэн, улуус

“Чыпчаал” бириэмийэлэри туттарыы сулустаах кизэһитигэр

баһылыга Степан Саргыдаев, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий Захаров, СӨ Ил Түмэн дьокутаата Семен Никитин, Ытык Күөл нэһилиэгин баһылыга Егор Павлова уонна кини бастагы солбуйааччыта Константин Манчурин эбэрдэлээтилэр.

Степан Анатольевич 2022 сылга үлэ-хамнас сороктарын кылгастык сырдатта: «Чурапчы сэлэһиннээтин комплекснай сайдыыта» улахан бырагырааманы онорон бэлэмнээтибит. Владимир Дмитриевичи кытта суоллары тупсарыыга, социальнай эбийиэктэри тутууга, экология хайыскатыгар, биэрэктэри бөбөрүтүү боллуруостарыгар, түөлбөлэринэнүлэ-хамнас, 2024 сылга дьикт гааска холбонуу түмүк боллуруостарыгар уонна саамай улахан соруугунан, нэһилиэктит дьонно-сэргэтэ дохуоттаах буолалларын ситиһиһэ үлэлэһиэхпит».

Салгыы үтүө суобастаах үлэлэрин, көхтөөх граждандар позицияларын иһин бастыг уопастыбанныыктарга СӨ үрдүк салалтатын наҕараадалара туттарылыннылар.

Саамай кэтэһиилээх түгэнинэн сыл түмүгүнэн бастыгтан бастыгнар, уон чулуулари чистээһин буолар. Ол эбэтэр «Чыпчаал» үрдүк бириэмийэни ыллылар:

«Култуура эйгэтин бастыг үлэһитэ» - «Айыллаан» сынныалан кини исписэлиһэ Саргылана Старостина; «Сыл бастыг ыспарсымыана» - обунан ытыыга Арасыыһа успуордун

маастара Барыс Баишев;

«Махтал» - П.Н. Сокольников аатынан улуустаагы кини балыыһа үрдүк категориялаах эмчиттэрэ Анастасия Васильева уонна Лена Неустроева;

«Бастыг урбаанньыт» - «Сайдам» маһаһын салайааччыта Агафья Попова;

«Чурапчы кэскилэ» - С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 11-с кылааһын үөрэнээччитэ Петя Карпов;

«Эрэллээх эркин» - олохтоох дьаһалта үлэһитэ Петр Слепцов;

«Үөрэх эйгэтин бастыг үлэһитэ» - Алабар нэһилиэгин орто оскуолатыгар салайааччынан ананан үлэлиһи сылдыар Дмитрий Соловьев;

«Бигэ туруктаах дьикт кэргэн» - Мурун Тыымпыһа түөлбө олохтоохторо Елизавета Николаевна уонна Петр Петрович Винокуровтар.

Сылын айыы сана дьыл бырааһынныытын көрсө ТОС-тар, тэрилтэлэр икки ардыларыгар сүргэни кетер «Сырдыгынан сыдыаай» дьин дьикт таһын кизгэтии куонкуруһа үрдүк таһымнаахтык ытыллар. Быйылгы куонкурус кыайылаахтарынан Үөрэх тэрилтэлэригэр 1-кы миэстэ «Березка» уһууаан, 2-с миэстэ С.К. Макаров аатынан Чурапчы гимназията, 3-с миэстэ «Мичил» уһууаан, тэрилтэлэргэ 1-кы миэстэ Чурапчытаагы успуорт үнүстүүтэ, 2-с миэстэ улуустаагы үөрэх салалтата, 3-с миэстэ улуустаагы бэтэринээринэй салалта, урбаанньыттарга 1-кы

миэстэ «Детский мир» маһаһын, 2-с миэстэ «Дом цветов» маһаһын, 3-с миэстэ «Үрдэл» маһаһын, ТОС-тарга 1-кы миэстэ «Маарыкчаан», 2-с миэстэ «Ыспартыбынай», 3-с миэстэ «Куобалы» буоллулар.

Быйыл оболоро үрдүк көрдөрүүлээх, үгүс ситиһиилээдээх дьикт кэргэттэргэ анал бириэмийэлэр олохтоннулар. Ол курдук, «Сахастройгрупп» ХЭТ генеральнай дириэктэрин Иван Петрович Федулов наҕараадалатын Гаврил, Яна Коркиннар, Пахом Романов, Сардаана Слепцова ыллылар. Оттон «Прогресс» ХЭТ салайааччытын Алексей Пинигин аатыттан ийэтэ Валентина Пинигина 4 оболуох Лариса уонна Степан Флегонтовтарга 50 000 солк. уу харчынан бириэмийэни эбэрдалээн туран туттарда. Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын Владимир Сивцев бэйэтин дьикт кэргэнин аатыттан 50 тыһ. уу харчынан бириэмийэни 6 оболуох Александр уонна Сахаяна Пинигиннарга ытыс добуһуолунан туттарда.

2021 сыл Чурапчы нэһилиэгэр Бигэ туруктаах дьикт кэргэн сылынан биллэриллибитэ. Бу сылы түмүктүүр иннинэ сыл бастыг дьикт кэргэтэрин - өрөспүүбүлүкэ, улуус таһымнаах дьикт кэргэн куонкурустарыгар ситиһиилээхтик кыттыбыт, нэһилиэк биір кизн туттар ыалларын чистээтилэр. Чурапчы нэһилиэгин бочуоттаах олохтоохторо, 4 обо ийэтэ, аҕата, элбэх сизн, хос сизн эйгэсэ эбэтэ, эһэтэ, быйыл ыал буолбуттара 60 сылын бэлитээбит Светлана, Василий Дьячковскайдар, 7 кытаык кыргыттардаах Анна, Николай Коркиннар, 7 эмдэй-сэмдэй оболуох Евдокия, Иван Луккиннар ааттаннылар.

Кэлэн иһэр Сана дьылынан тымныы обонньор Чысхаан сизн кыһыһынан Хаарчааналыын кэлэн эбэрдалээтилэр итинэнэ 2022 сыл бэлэтин Чурапчы нэһилиэгин баһылыгар туттарда.

Владимир Дмитриевич 2022 сыл нэһилиэкэ Тулалыыр эйгэни харыстааһын сылынан биллэринэн үөрүүлээх бырааһынныык түмүктэннэ.

Марфа ПЕТРОВА.

Кырачааннар Сага дьыл туһунан

Сага дьыл – кырачааннарга саамай күүтүүлээх бырааһынньык. Оболорбут сага дьыл туһунан бэйэлэрин санааларын үллэстэллэр. Эһиги болбонтолоругар «Улыбка» уһууаан иитиллээччилэрэ.

Миша Ксенофонов:
Убайым дьылгээх
Тымныы Обонньор
оскуола таһыгар көтө
сылдьарын көрбүт этэ.
Хаартыскага түһэрэн
ватсаабынан ыыппыта.

Мирослав Петров:
Мун Сага дьылтан
бэлэх күүтэбин.
Майнкрафт уонна
лего.

Арина Саввина:
Сага Дьылга Тымныы
Обонньор кэлэригэр
харыйа туруорабыт.
Бэлэхтэри абалар, ол
иһин.

**- Тымныы
Обонньор бэлэби
хайдах онороруй?
Айсаана
Платонова:** Куорат
маһаһыыннарыттан
атыылаһар.

**- Тымныы
Обонньор бытыга
тобо мананый?
Далаана
Мандарова:** Кини
мороженайынан
аһыыр, ол иһин
бытыга манан.

Күннэй Банчина:
Дьылгитигэр кэлэ
сылдьыбыт Тымныы
Обонньор дьыһаат
Тымныы Обонньорун
курдук этэ. Тытан
көрбүтүр тыбыс-
тымныы этэ. Эһэ
курдук куоластаах.

Вадим Климов:
Тымныы Обонньор хотуу
полюстан табанан
көтөн кэлэр, бэлэхтэрин
кыһын кэлбитин иһин
түгэстэр.

**Арылхан
Дьячковская:**
Тымныы Обонньор
тыаба ыраах олорор,
кини кыл-кыра
дьылгээх, оно оһоҕо
суох.

**-Хаар хантан
кэлэрий?
Аман Захаров:**
Үһүзэ халлаанга хаар
онорор фабрика баар.

НАТАЛЬЯ ИВАНОВА Сага дьыллаабы ырысыантарыттан

Саргылаах Сага дьылбыт сандааран, салааллан кэлэ. Үүмүт сылы көрсөрү, хаһаайкалар остуолларын кизгэтэн, араас бүлүүдэлэри астаан түбүгүрэллэр. Эһигэ, хаһаайлыт аабааччыларыгар, кэрэ бырааһынньыгы көрсө, уһун өрбүүлэри туһалаахтык аһаарарга анаан, Сага сиригэр кизгитик биллэр кондитер, блогер, хоһоон айааччы Наталья Иванова миннигэс астар ырысыантарын үллэстэр.

САЛААТ

Састаап.
Куурусса филета
Салаат сэбирдэхтэрэ
Авокадо
Гранат
Соуска туттуллар.
Оливковой арыы - 2-3 ост.ньуоска
Лимон суога - 1 ост. ньуоска
Туус, биэрэс - бэйэн себүлүүргүнэн.

Аан бастаан салаалпыт туматын (соус) оноробут. Онтон эти сиикэйдии оноруллубут убаас тумага сытыгара түһэбит (маринуйдуугун). Салгыы духуолкага буһарабыт. Онтон хаартыскага көрөргүт курдук бэйэбит билэргитинэн авокадоны, гранаты эбэн бизэрбит. Үрдүгэр бэйэбит себүлүүргүтүнэн көрөн оливковой арыыны, тууһу, бизэрэби кутабыт.

ИТИИ САКАЛААТ

Састааба.
Үүт - 500 мл.
Плитка сакалаат
Кизгэтиигэ.
Чөчөгөй 10% - 100 мл.
Маршмеллоу
Бэчизинньэ.

Оргуйбут үүкэ сакалааты уулларабыт. Чааскыларынан кутабыт. Онтон үрдүгэр ытыылыбыт чөчөгөйү кутабыт. Табыллыбыт утахха кизгэтэн маршмеллоу уонна бэчизинньэ уурабыт.

САКАЛААТТААХ БЭЧИЗИННЭ

Састааба.
Ынах арыыга - 250 гр
Сахар - 250 гр
Сымыыл - 2 устуука
Бурдук - 480 гр
Туус - 1/2 ч.нь.
Суода - 1/2 ч.нь.
Билииккэ харама сакалаат - 2 устуука.

Ынах арыытын уонна саахары миксердирбит. Салгыы сымыылтары биридди-биридди кута-кута миксердирбит. Кураанах ингредиентэри тустуу булкуйабыт онтон убаасытын кытта холбуубут. Түмүккэ сакалааты бытарытан баран бэлэмизэбит тизэстэбитигэр кутан булкуйабыт. 190 кыраадык сылыбыт духуолкага 15-18 мүнүүтэ устата буһарабыт.

МИННИГЭСТИК АҤААН!

2022 СЫЛГА ЭНГИНИ ТУОХ КҮҮТЭРИЙ?

ХОЙ

Уу Күөх Баабыр сылыгар Хой үлкэ хөнгү хөтүү онгоруон сеп. Дүһүнаһыгар өрө тахсыы эбэтэр эйим хамнас киллэринэр нымата дохуотун улаатынчыраба. Хойдор опорор олохторуттан ис дуоһуйууну ылыахтара.

Кинилэр ордук 2022 сыл сааһыгар ситиһилээх буолуохтара. Кыаллар буоллаһына, ыйааһыннытын түһэрэххит эбэтэр доруобуйаһытын тупсарыахыт. Тус олоххутугар кыайылар күүтүллэллэр.

ОБУС

2022 сылга Обустарга доботторо сүрүн тирэх буолуохтара. Тас дойдуттан кими эмэ кытта сибээс баар буолуон сеп. Атын омук тылын үөрэтэр санча баар, ол эрэри хайдах эрэ кыаллыбатах буоллаһына, 2022 сыл оонук кыабы биэрэбэ.

Уу Күөх Баабыр сылыгар Обустар олохторугар сүрүн мистэни таппал ылыаба. Аналгытын көрсөр түгэн тосхойо. Саамай сүрүнэ - ааспытынан опоруман, иннигиз хардылаан.

ИГИРЭЛЭР

Игирэлэр бүтэһик балтараа сылга бэйэбэ, олоххо, тулалыыр эйгэбэ сыһыаннаһыт күүскэ улалыйыт. Бука, психическэй-эмоциональней турукутугар сочмото суохтук дьайыт буолуохтаах.

Кэлэн иһэр сылга ис толкуйга түһүөххүт уонна тугу чопчу бабараргытын өйдүү сатыаххыт.

Игирэлэр үүнэр сылга саамай бабарар баба санаабыт туоларыгар кыах үөскүөбэ. Ол эрэри, бу туоларыгар бэйэбитин ырыалаан көрүн. Грант эбэтэр нэһилиэстибэ быһылынан элбэх үл кириээн септөөх. Маны сэргэ ханнык эмэ дьыалаба кыайы күүтэр.

АРААК

Араактар Уу Күөх Баабыры кытта стихиялара биир буолан, кинилэргэ тобоостоох кэм. 2022 сыл Араактарга тус олохторугар, үлэлэригэр ситиһиллэри асалаһаба. Дуоһунаска өрө тахсыы баар буолуон сеп. Ол эрэри, Араактар хааларыттан чаастатык тахсан, дьону-сэргэни кытта бодоруһуохтарын наада. Биир сүрүн кыһалбанаан үлэ уонна тус олобу дьүөрэлэһини көрдөөһүн буолуоба.

Сыл бастагы аһаара юридическай болпуруостары

быһаарыга, маны тэнэ улун айанна олус бэркэ сеп түбэхэр.

ХАХАЙ

Уу Күөх Баабыр Хахайы толору өйүөбэ. 2022 сылга Хахайдар үлэлэригэр ситиһиллэниэхтэрин сеп.

Сыл бастагы аһаарыгар планеталар ханнык бабарар халбархай сабалаһыннары өйүүллэр. Олунньу ыйтан олус улахан күүс, энергия эбиллэрин биллэрэххитин сеп. Олунньуга Хахайдар ураты, ис кирибэх киһини кытта билсэрип күүтүллэр. Кини эһиги олоххутугар сүткэн оруолу оонньуон сеп. Маны таһынан, Хахайдар сулуусаларыгар өрө тахсалларыгар туһалаах сибээс баар буолуоба.

КЫЫС

Сана 2022 сыл Кыыска олус элбэх үчүгэй түгэннэри бэлэхтибэ. Уу Күөх Баабыр сылыгар сана интэриһинэй дьону кытта билсэрип. Үгүстэр атын дойдуттан буолаллара сабалаһанар. Бука, Кыыс олорор сириң улалыларыгар толкуйданыаба.

Сыл сана бырайыактары сабалаһырга үчүгэй буолуоба. Ордук, сайынныттан сабалаан. Бу сылга үчүгэй романтикаһыа түбүктэр буолуохтара. Кыыс дьыа кэргэнигэр эбилли күүтэр. Сана оҕо төрөөһүнэ Кыыска эрэ буолбака, чугас дьонугар эмиз буолуон сеп.

ЫЙААҢҢЫН

2022 сылга Ыйааһыннарга үп өттүгэр улалыларылар буолуохтарын сеп. Онон үбү харыстыырга, аһарга-суоттуурга үөрэнэр кэм кэллэ. Сана сылга доруобуйаны тупсарыга сүрүн болсомтобу тутун. Тус олоххутугар тустаах оруолу оонньуур киһини кытта билси күүтэр.

СКОРПИОН

2022 сыл Скорпионнарга сана билсиплэри уонна сүткэн ситиһиллэри бэлэмниир. Бу бэлэллэр дьыала тасуох үпүнүк сатаан опорухтара суоба. Онон туһааннаах исписаһиһтар айымнылаах бырайыак эбэтэр сана дьыалаһы сабалаһыт туһунан толкуйданалларыгар сүбэллиллэр.

Үүнэр сылга бэйэбитигэр уонна бэйэбит наадыһылыгыгар болсомтоһоох буоларыт наада. Улахан ситиһиллэр эбэтэр үлкэ сүтэриилэр

күүтүллүбэттэр. Ол эрэри, харчы зигитигэр Скорпионнарга туох эрэ интэриһинэй буолуон сеп.

ОХЧУТ

Охчуттар сыл бэлэстин кытта уоссай тыл булуохтара. Ол да буоллар, Уу Күөх Баабыртан сэргэтээх буоларыт наада. Сулустар кофееттан уонна энергетическэй утахтартан аһаастанары модьуйаллар. Бэрээдэктэнэр, бириэмэни сепкө аттарыныт туһалаах буолуоба.

Охчуттарга үлкэ улалыларылар күүтүллэллэр. Харчы эйгитигэр кыһалбалар үөскүөхтэрин сеп. Улахан сүүйүү эбэтэр нэһилиэстибэ ыгыы эмиз баар буолуон сеп.

ЧУБУКУ

Чубуку 2022 сылга урут турбут кыһалбаны быһаарыһын сеп. Ол эрэри кини элбэхтик сүүрүөн-көтүүн, дьону кытта алтыһан наада. Сулустар Чубукулары тас көстүүлэригэр болсомтону ууралларыгар ыһараллар.

Сыл элбэх романтиканы эрэннэрэр. Уу Күөх Баабырга Чубукулар арыһы боччумнаах буолаллара наада. Атыннык окордоххо сабалаабыттарын алдытарга куттал үөскүөбэ. 2022 сылга партнергутун көрдөнөрүтүгэр ирдэбил былаанкатын намыһатарыт наада.

КҮРҮЛГЭН

Күрүлгэнэргэ 2022 олус суопталаах сыл. Тус олоххут усулуобуйата тупсуоба. Ол эрэри биир эрэ түгэннэ - элбэхтик айаннааххытын, сырыларгытын наада. Табылынаһына айанга аналгытын көрсүөххүтүн сеп.

Күрүлгэнэри 2022 сылга үөрөх эйгитигэр ситиһиллэр күүтэллэр. Атын омук тылын үөрэтэртэн куттаньман.

БАЛЫКТАР

2022 сылга Балыктар толкуйдаабытара туолуон септөөх кэм. Бука, саамай бабарар баба санаабыт дьэ, туолуоба. «Баба санаа каартатын» оносторгут септөөх идийэ буолуоба.

Балыктар сана сабалааһыннарын Уу Күөх Баабыр өйүөбэ. Ол эрэри, майгыһытын-сипигитин улалытааххытын наада. Кэмчирийэ, кыбыста сылдыаргытын тохтотун, уратыһытын көрдөрүн.

Сага дьылбытыгар тугу кэтэн көрсөбүт?

Сага сылы төһө кыалларынан кыраһыабайдык таннан көрсүөххэ. Саамай бырааһынныктаабы таннаһы уонна кизгэли-симэҕи кэтин; хаар курдук күлүмүрдээн. Тимир (металл) төһөнөн элбэх да, соччонон үчүгэй диэн Ба Цзы үөрэбэ этэр.

Кугас, бежевэй, арабас, хараҥа күөх уонна сырдык халлаан күөх, хара, манган, сизрэй, тимир (металлическай) дьүһүннээх таннаһы кэтин. Кыһылтан уонна от күөхтэн туттунун.

2022 сыллаабы үп-харчы өгө

Ба Цзы этэринэн, күн халандаарынан Сага дьыл 2022 сыл олунньу 4 күнүттэн сабалаһанар.

Ба Цзы консультациятыгар сылдыбыт дьон бэйэлэрин үбү-харчыны аһалар өгнөрүн билэллэр. Оттон билбэттэр хараҥа күөх эбэтэр сырдык халлаан күөх, хара өгнөөх кумааһынныктары илдэ сылдыаххытын сеп.

Үүнэр сылга үп-харчы хаһаангытааһар да элбэх, ордук уу элеменнээх дьонно.

ДЬҮӨГЭМ КУЛТУУРАБА - ҮЙЭ АНГААРА

Дьон сүрээсэр, дуулаагыгар
Сырдык, ыраас уоту ылар
Сэдэх аналы – култуура
Үлэтин, олобун анаа
Онгохтон, үйэ аңаарын усталаах
туоратыагар

Айар талаана абырмыгаабайка,
Онкура уларыда тулар олонтун
Оргубар-допулар уелүтүн
Харыс да сир хайсаабайка,
Барытын сэнээрэн, салпай уопсан,
Култуура дьынгээх байылаа буолан,
Дуулаатын сылааһын олонтун
Дьонугар-сэргээтиэр анаабыт

ССРС култуураатын туйгуна, РСФСР култуураатын үтүөлээх үлэһитэ Чуралчы сайдыытыгар үтүөлэрини иһин 2-с уонна 3-с истиэлэнээх Бочуоттаах бэлгилэринэн наараадалааммыт, А.П. Илларионов аатынан Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннай мунньабын Ил Түмөн суруналыыстыкаа бириэмийэтин Лауреата Мария Андреевна Герасимова – Сэнээрэ ахсынны ый 31 күнүгэр 75 сааһын туолар.

Маша 1967 сыллаахха Дьоккуускайдаагы култуурунай-сырдатар үчүлүккэ театральнай салаатын бүтэрэн билиэхэ, Уус-Алдан Тандатыгар култуура үлэһити кэлбитэ. Мин 1966 сыллаахха оскуоланы бүтэрэн, Тандаттан балтараа көстөөх тэйиччи Тийт-Арыы куллубугар 2-с сылбын сэдэйдиссэйдим сылдыар этим. Кыһын тохсунуу ыйга Маша дипломнай үлэтин Степан Ефремов «Лэкс» диэн кэмиздэйдэтин туруоран, «туйгун» сыанаба көмүскэбэтэ. Онно мин Тийт-Арыыттан сылдьан Чабмаах Кэтириис оруолун толорон, култуура үлэһитэ буолар дьылдам быһаарыллыбыта. Спартак Иваносич Слепцов дьүүлүүр сүбэсэ баара, мин урдук үөрэхкэ туттарсарбар докумуонун Улан-Удэс култуура үнүстүүтүгэр туттарарбыта.

Маша Тандаба кэлээт, ыччат бөдөнү бэйэтин тула түмэн үлэ кустуу оргуйбута. Чакчы үлэһит тэрийэр добуурдаах иһин кэлбитин Танда дьон-сэргэтэ өйдөөбүтэ уонна мин 3 сыл үлэлииргэр бөбө тирэх, өйөбүл буолбуттара. Ол курдук 1969 сыллаахха ССКП чилиэнигэр хандьыдаатынан, 1970 сыллаахха чилиэниин үүнэрбиттэрэ.

1970 сыл күнүн мин Улан-Удэс култуура үнүстүүтүгэр 3-с кууруска үөрэнэ сырыттаһына, илэһэ олорор хослутугар соһучу Маша киирэн кэлбитэ. Дьэ добор, арай иһим дьүһүн бодо, танас-сал, көхсүгэр сүгээр суумкалаах, 2 илиитигэр тутуудаах, аһара сылайыт киһини көрөн олус соһуйдум. Киһим илэктэн үөрэх туттарсаары, Тандаттан Суоттуга диэри 12 көс сир, эрдабы анынан сатыы аяаннаан, кыл мүчү семелүтү баттаһан тийэн кэлээхтээбит. Кинигэ бөдөнү көхсүгэр сүгэн аяаннаабыта ааннаа буолуо дуо – көхсө, илиитэ, атаба, сирэй иһи билбэт гына иһэн хаалбыт. Оччотоогу кара тренировочнай көстүүмү ардахха кырааската баран ис танаһа, этэ-сиинэ барыта хал-хара, хара кылабычыгас салпыллытын атаба тиирэ иһэн хаалан нэһилэ уулуллубут. Онно Машабын нэһа да аһыммытым, ытыы сыһа-сыһа, дуулурун, тулурун олус дьин сөхтүтүм.

Сууан-тараанан, аһаан баран, дьэ хосонһон сыттыбыт. Барахсаным сытаат да, утуйбутунан бараахтаата. Сарсыһыгар үнүстүүкэ билсэ бардыбыт, аны театральнай-режиссерскай отделение туттарыһы бүппүтэ диэтилер. Ону хата, киһим дьүһүнүн бодотун көрөн

аһыннахтара буолуо, атын бөлөхтөрү кытта сарсынныттан туттарсарын көнүлүстүлөр. Аны дьэ түүн-нэри-күнүстэри урук аабыта буолла. Уһугуннарым аайы аттыбар остуолга олорор буолар...

Бачаба тийэр быатыгар, киһим, хата, күн аайы киһии эксээмнэрин аһан истэ, түмүгэр кэтэктэн үөрэхкэ кирибитин туйунан бирикээс тахсан, аны дьэ, дойдутугар төттөрү айааһа. Онтон ийэтин туруорууунан Чуралчыга үлэһити барбыт этэ 1972 сыллаахха мин үөрэхпин бүтэрэн, Машам үлэһити култуураатын дьизтигэр – төрөөбүт Тандабар дириэктэринэн ананан 4 сыл үлэһитим.

1976 сыл күнүн Мария Андреевна, Иван Иванович Кандиновский туруорууларынан Чуралчыга П.М. Решетников аатынан норуодунай тыйаатырга режиссерунан ананан үлэһити кэлбитим. Дьэ, онтон ыла, күн бүгүнүгэр диэри биригэ сэнэһилиһэн үлэһити сырыттаһыт.

Дойдутугар кэлээт, култуура отделениегэр инспириэктэринэн үлэтин садалаабыта. Кэксэ сылларга методист, дириэктэр, режиссер быһытынан оройуоннаабы Култуура дьизтигэр таһаарылаахтык үлэһити. 1973 сыллаахха фольклор өрөспүүбүлүкэтээби бэстибээлигэр оройуон туһа диэн чабырдах жанрыгар кыттан, Лауреат урдук аатын ылбыта. Онтон өрөспүүбүлүкэттэн сүүмэрдэнэн, Саха сирин чизин көмүскүү, Илин Сибири кырдьабыс куоратыгар Иркутскайга чабырдахыттар бөлөхтөрө – Үөһээ Бүлүүттэн Петр уонна Ион Николаевтар, Чуралчыттан Мария Никитина барар буолбуттара уонна онно кыттан, түмүк кэнсиргэ кыттар быраабы ылбыттара. Онно Лауреат аатын ылбыттара. Салгыы үс нүмэр – Уус-Алдан хора, Ольга Иванова уонна чабырдахыттар тыа сирин уус-уран самодельноһун бүтүн Арассыйатаабы көрүүтүн түмүктүү кэнсиргэр кытта, Москва куоракка көсүттүгэр уонна Чайковскай аатынан кэнсирдир саалаа буолбут кэнсиргэ кыттыны ылбыттара, салгыы Уус-Алдан хорун кытта сийэстэр. Дьыраастарыгар буолар түмүк кэнсиргэ сүүмэрдэммиттэрэ.

1976 сыл, Магадан, Норуот уус-уран самодельноһун айымнытын Бүтүн Союустаабы бэстибээлин 3-с турун зонааабы көрүү. Искусство бу улахан бырааһынныгар Саха АССР 250 кыллээх дэлгээссийэтэ кыттыны ылбыта. Онно чабырдахыттар Мария Никитина, Сунтаартан Егор Степанов «ССРС Лауреата» Бочуоттаах ааты ылбыттара.

1982 сыл Москва куоракка ыам ыйын 5 күнүгэр Саха АССР уонна ССРС тэриллэбиттэрэ 60 сыллара, Саха сирэ Арассыйа Судаарыстыбатын састаабыгар көнүл өттүнэн киирбитэ 350 сыла туолуутугар аналлаах 3 уорданаах биһиги өрөспүүбүлүкэбит литэрэтиирэтин уонна искусствотун күнүгэр аһыллан, ыам ыйын 13 күнүгэр Ульяновскай куоракка түмүктэммитэ. Онно Мария Никитина улахан быраабытаһытынан кэнсиргэ Колоннай саалаа, П.И. Чайковскай аатынан кэнсирдир саалаа. Ульяновскайга Ленинскай Мемориал улахан саалагыгар, Илья Николаевич Ульянов аатынан педунуустууку кэнсирдэргэ чабырдахыттан кыттан, Улуу куораттар көрөөччүлөрүн биһирээбилли ылбыта.

Ити курдук, мин талааныгар, толорор маастарыстыбатыгар Магадан, Иркутскай, Ульяновскай, Красноярскай, Кыраай, Хакасия, Бурятия, улуу Москва куорат көрөөччүлэрэ ытыстарын таһыммыттара, сибээһи хойуу дьөрбөлөрүн туттарбыттара.

Биһигэ, сахаларга дабаны уус-уран, хомоной, бэргэн, сытыы тыллаах дьон, суруйааччылар элбэхтэр. Киһилэр айымныларын норуотка, олоххо тийэрэр анал төгүрүчү дьүөрэлээспит киһитинэн Мария Андреевна буолар, оннук киһилээхпитинэн биһиги чизээстэстик иһэн туттабыт.

1986 сыл култуура үлэһиттэрин дэлгээссийэтин састаабыгар киирсэн Монголияга, 1985 сыллаахха кэргэннээн Валерий Петровичтын Алнскай – Бурятскай автономнай уокруука кулуубунай үлэ уопутун атастаһа бара сылдыбыттара.

1984 с. М.А. Герасимовага «ССРС култуураатын туйгуна», 1985 с. «РСФСР

култуураатын үтүөлээх үлэһитэ» ааттар интэриллибиттэрэ, 1990 с. Новосибирскай куоракка агитационнай-художественнай биригээдэлэри Бүтүн Арассыйатаабы көрүүгэ мин салайар «Саһарба» агитбиригээдэтэ Лауреат урдук аатын ылбыта. Ити сыл сааһыгар Курган куоракка ынырыллан, ССРС Лауреаттара буолан кэлбиттэрэ.

Кэлини сылларга Мария Андреевна айар-суруйар үлэһити утумнаахтык дьырактанар. Ол курдук, Чуралчы көһөрүллүүтүн 50 сылыгар ананан «Көһөрүү», «Мунурданы» диэн пьесаларын биһиги, Чуралчытаабы норуодунай тыйаатыр, туруоран, өрөспүүбүлүкэтээби көрүүлэргэ Лауреат урдук аатын ылан, гастроллаан үгүс ситиһилиэммиттэр, оройуонна култуура сайдыытын, үлэһиттэрин аатын үйэтиһиэ, репертуарын байытыга 13, Хайахсыт уонна Хатылы нэһиликтэрин историятын суруйууга 4 томнаах уонна 1 томнаах кинигэлэрдээх. Аны билигин «Чуралчы фольклора» кинигэтэ сотору күн сирин көрүөхтээх. Барыта 20 кинигэ – эттэххэ дабен. Төһөлөөх элбэх үлэни ити кинигэлэр эрэйэллэрин киһи сэрэйэр эрэ, тулуур, дуулуур, түүн-нэри-күнүстэри кумаабыны хасыһы, сүүһүнэн киһини кытта кэпсэти, киирбит ахтылары барыйи, эрдээксийэлээһин, архыыпка дьаныардаах үлэ, бэһээтээһин, аны кинигэ онорон таһаартарыга үбүлээһинигэр көрдөһүү-ааттаһы.

Мария Андреевнага махтанаахха, сүгүрүйүүххэ эрэ сеп. Отуттан таһа ырыа буолбут хоһооннордоох. 2001 сылтан РФ Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ.

Аны уопастыбаннай үлэтигэр тохтоостоох. Чуралчыга кэлээт, Соһуус эстиэр диэри, култуура үлэһиттарин партийнай тэрилтэтин сэмэртээринэн дьобуннаахтык үлэһити. И.И. Кандиновскай, М.А. Никитина, В.Н. Дьяковскай оччотоогу култуура үлэһиттарин сөптөөхтүк салайан, үүнэһэн-тэһинэһэн, ыйан-кэрдэн, тобоостоох кэм-кэрэ дьүүллээн-дүүлүһэн ситиһилэр оноһуллубуттара.

1989 с. Чуралчы оройуонун Култуура үлэһиттэрэ Култуура министириситэтин уонна Профсоюз Знамяларын көһөрүлүтэ сылдыар Кыһыл Знамяларын үйэ-саас тухары ылары ситиһиппит.

Өрөспүүбүлүкэҥэ ытыллар бэстибээлэргэ норуодунай кэлэктииптэр оройуон уус-уран кэлэктииптэрэ өрүү инники күөһэ сылдыбыттара.

1997 с. Мария Андреевна «Маарыкчаан» ТРС кылаабынай эрдээктэринэн, салгыы «Знание» уопастыба улуустаабы тэрилтэтин сэдэйдиссийинэн үлэһити. Олохтоох тэбэйдиссийэ дьоммут-сэргэбит олобун, үлэтин-хамнаһын сырдатыга олус үчүгэйдик үлэһити, аны өрөспүүбүлүкэ араадыытыгар сарсыарда аайы мин чурор куолаһын көтүлүккэ истэрибит, «Знание» уопастыба төгүрүк остуолларыгар салайааччылар, нэһиликтэртэн, тэрилтэлэртэн дьон-сэргэ түмсэн санааларын атастаһар, сорох ардыгар мөккүөр бөдөнү мөһүрэтэр, түмүгэр сөптөөх быһаарынылары ылынар бэртээхэй трибунала буолара. 1997 с. Мария Андреевнага «Чуралчы улуунун Бочуоттаах гражданина» урдук аат интэриллибитэ. 2002 с. СӨ Судаарыстыбаннай мунньабын (Ил Түмөн) А.П. Илларионов аатынан суруналыыстыкаа Бириэмийэтин Лауреатынан буолбута.

Мария Андреевна 2004 сыллаахха А.Е. Кулаковскай аатынан норуот айымнытын уонна социальнай култуурунай үлэсэ өрөспүүбүлүкэтээби наһаай-методическай Кинигэ пуонда уонна информация отделениегэр биригээһинтэрин дириг ытытабылларын ылан айымнылаахтык үлэһити.

«Саха олохтоо сүүһүнэн ахсааннаах үгүс дьыллар хайыт хаардарыгар саптаран, харана күөннэригэр күлүктэтэн, умуллан сүппэтэ. ...» – диэн Күннүк Уурастырап суруйан турар.

2006 сыл Олоххо Аан дойдуга шедер буолбутунан, олоххо үлэһиттэри, Герасимовтар дойдутарыгар Хайахсыга көһөн тахсытара, Мария Андреевна Хайахсыт окупатыгар фольклор курутуогуун салайааччытынан үлэһити «Айаара» диэн бөлөбү тэрийэн, иһи бөлөбүнэн олоххо ылан, И.Г. Теплюхов-Тимофеев «Куруубай Хааннаах Кулун Куллуустуур» олохтоон үгэс буолбут ньыманан олорон эрэ

олонхолуурга үөрэппитэ. Ол курдук, 4 сыл устата Р.Кулаковскай «Ордьоот обоннор» С.Васильев «Үөлэн Хардааччы» Эрилик Эристин «Буура Дохсон» олонхолорун, олохтоо туруорбута. Олохтоо 4 сыл устата дьырактара түмүктээх буолбута. Ол курдук, Устин Нохсоорол 100 сылынан куонкуруска кыттан, Лауреат урдук аатын ылбыттара уонна улууска фольклорга тирэх оскуола Статуһун ылбыта.

Биригээһин олоххоһут олохтоо уонна бөлөбүнэн олоххоһуттар үгүс өрөспүүбүлүкэтээби куонкуустарга кыттан урдук ситиһилиэммиттэрэ.

2010 с. Валерий Петрович култуура управлениетин начаальныһынан ананан, Чуралчыга көһөн киирбиттэрэ. 2014 с. улууска Олоххо ыһаага ытылларын, култуура управлениетин иһинэн фольклорга уонна култуурунай нэһилиэстибээс отдел тэриллэн, онно үлэһиттэринэн барбыттара.

Чуралчыга ытыллыахха Олоххо ыһаагар тутта бириистэргэ ананан успонсарыстыбага үлэһит, мелүүһүтэн таһа сууманы хомуйан күрэхтэһилэр бириистэрэ хааччыллыбыта. Мария Андреевна «Чуралчы олоххоһуттара» антологияны бэлэмнээн, кинигэ ыһаахха күн сирин көрбүтэ.

Аны бэйэтэ бириис олохтоон, өрөспүүбүлүкэтээби чабырдах күрээтин 6 төгүл ыттан, уопсайа, дьиз кэргэн 140 тыһ. солк. успонсардаата.

Герасимовтар такайыларынан улуустан өрөспүүбүлүкэтээ биллэр олоххоһуттар Николай Тарасов, Николай Григорьев, Сусанна Лазарева, Анатолий Христофоров, эдийиди-балысты Настя Алексеева, Сайаана Полова үүнэн-сайдан табыстылар. Настя билигин – Олоххо тыйаатырын артыһа, Сайаана – култуура коллеһын устудьуона. Үөрэппит олохтоо Инат Какенкин бэйэтэ – суоллаах-иистээх култуура үлэһитэ, Маша Кузьмина, Лиза Маркова култуура коллеһын бүтэрэн, бэйэлэрэ фольклорга уһуулааччылар буолан үлэһит-хамсы сылдыаллар.

Мария Андреевна өрөспүүбүлүкэсэ 2015 сыл түмүгүнэн «Лучший пропагандист олоххо» номинациянан наараадалааммыта, 2013-2016 сс. ытыллыбыт Олоххо ыһаахтарын бөлөбүнэн толорууга Гран-При хаһаайыннара. Чуралчыга ытыллыбыт Олоххо ыһаабын түмүгүнэн уонна Чуралчытаабы норуот тыйаатыра 50 сыллаах үбүлүүһүнэн «Чуралчы улуунун сайдыытыгар үтүөлэрин иһин» иһис уонна үгүс истиэлэнээх бэлгилэринэн наараадалааммыта.

Мария Андреевна олобун доборо Валерий Петрович Герасимов – чуралчылар мааны күтүүтүт, ытык алысчыт, 1978 сылтан улууска култуура сайдыытыгар бөдөн кылаатын киллэрибит, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култуураатын үтүөлээх үлэһитэ, Чуралчы улуунун Бочуоттаах олохтоо, уопсайа 47 сыл үлэ стажтаах. Иһи кыыстаахтар. Күннэй Пекиннээби Норуоттар иһи ардыларынаабы циркэ коллеһын бүтэрэн, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Судаарыстыбаннай циркэтигэр айымнылаах үлэ үөһүгэр сылдыар. Үөрэммит сыллара ааһыллан, хайыт үйэ 25 сыл үлэ стажтаах, кэргэннээх, 3 олохтоо. Кыра кыыс Туяара художественнай училищени бүтэрэн, 14-с сылыт талыт идэтинэн үлэһит. Онно Мария Андреевна уопсайа 50 сыл култуурага үлэһит, Герасимовтар дьиз кэргэн барыта 136 сылыт култуура систиэмэтигэр аһа-тута сылдыаллар.

Күндү биригээһин, 20 сааспыттан сэнэһилиһэн, биригээһин-санаанан сэргэтэһэ үлэһити дьүөгэбин, кэлэн иһэр үбүлүүдээх төрөөбүт күнүгүн эбэрдалиһын уонна суруйуубун манньык тылларын түмүктүүбүн.

Ким дьонго, урдуктэ талаһар –
Кэргэн далаһа уруулар,
Өбүгэ сиринэн олорор –
Төрөөбүт аһаһын толорор.
Ол иһин ымыһаах уйалаах,
Аһы кыттан туураһаах,
Талкылар туураһа дьолуһаах,
Кэктибэт, сэмийбат саргылаах.

Надежда ЗАБОЛОЦКАЯ,
ССРС култуураатын туйгуна,
Саха АССР култуураатын үтүөлээх
үлэһитэ, Чуралчы улуунун уонна
нэһилиэтин Бочуоттаах олохтоо.

— 2021 — АРАССЫЙАБА НАУКА УОННА ТЕХНОЛОГИЯ СЫЛА —

Хотугу сире сөпкө туһаныны чинчийээчи, экономика доктора

Экономической наука доктора, Саха Өрөспүүбүлүкэтин наукаларын үтүөлээх дийэтэлэ, профессор. Чурапчы улуутун сүүрбэнис үйбэ 100 чулуу дьонун ахсааныгар кирибит Иннокентий Иннокентьевич Поиссеев 1939 сыллаахха сэттинньи 1 күнүгэр Одьулунна төрөөбүтэ. Абата Иннокентий Николаевич Поиссеев — “Иһэр кээкэ” табаарыстыба чилиэнэ, кэлин колхозос чилиэнэ. Алдан көмүһүн хосточчуларга астарын, танастарын, туттар тэриллэрин таһыыга кыттыбыт. күүһүн-уосун иһин. “Чурапчылар мөһөн уоллара” диин ааттаммыт, ликбейинэн үөрэхтэнэн аабар-суруйар буолбут. Таһебас таһыытыгар сыдьан улаханньык

энэйн, эгэин күүстээх үлэттэн тэйэн, Карл Маркс аатынан колхуоска орууооха үлэлээбит. Ийгэ Анастасия Петровна Поисеева — колхуос, сохуос ыаһыһыта, тууру үлэгит, алта оёотун атахтарыгар туруорбут, үрдүк үөрэхтээн ситиһиилээх олоххо үктэннэрбит ытык Ийэ буолар. Анастасия Петровна 1971 сыллаахха Поисеевтар улахан дьиз кэргэн тапталлаах оҕолоро — Иннокентий учуонай ааты ылыбытынан, Альбина тутуу инженерэ идэни баһылаабытынан, Петя үөрэх туттарса барарынан, Лана орто оскуоланы, Колья 8-с кылааһы бүтэрбиттэринэн, барытын холбоон, "Үөрэх бырааһынньыга" дьин ааттаа. 200-тэн тахса киһилээх бырааһынньыгы тэрийбит. Бу үөрэби, билиһин-көрүүнү инники күөмүз тутар Ийэ барахсан бар дьонугар улахан оҕолорун атахтарыгар туруорон, ийи-хара оҕортообутун, оттон кырларар онтон да хаалбат турука кирибиттэрин отчуот курдук бэлэстээбит. Үгүс ыалдьыттаах, дэлэй астаах, араас куураһаһылээх, ырыалаах-тойуктаах, үтөү алгыс тыллаах, үөрэби өрө тутар, нэһилээх оҕолор бири умуллубат кэрэ-бэлиэ бырааһынньык буолбут. Ийэ барахсан ыра санаата туолан, оҕолоро бары чинчий атахтарыгар туран, үөрэхтэнэн, идэлээн, Саха сиригэр биллэр-көстөр дьон буолбуттара.

Инженктыл 1950 сыллаахха Одьулуун
 начаалынай, 1953 сыллаахха Хатылы 7
 кылаастаах, 1956 сыллаахха Чурапчы
 орто оскулатын бүтэрбитэ. 1963 сыл
 Москвага землеустроительный үнүстүүтү
 бүтэрэн, инженер-землеустроитель
 буолбута. 1963 -1965 сс. "Госгипрозем"
 инженеринэн, 1965-1968 сс. - инженер-
 тутааччы, колхоз мелиораторунаан,
 1968-1971 сс. Саха сударыстыбаннай

университетыг аспирантурын бүтэрэн, "Сири экономический сыналгааны боллууростар" дигн тэмдэг хандыдаг диссертацийн комиссибиз. Бу үлзигэр сири почватынан, сылааһынан, сийгион хааччыллар усулуобуйаларынан араартаан, сир ыраабынан чугаһынан, улаханынан-кыратынан о.д.а. усулуобуйаларын көрөн, экономический сыналгааны онорор методиканы бизрбиз. Сири харьынан сыналгаанын эмиз былаары онорбута. 1971—1972 сс. — НИС СГУ сагайаачыта. 1972—2002 сс. — научнай үлзигт, Хоту дойдү региональной экономикаларын үнүстүүтүн салаатын сибиздиссий. 2002—2013 сс. — Дьокуускайдаагы судаарыстыбаннай тыа хангайыстыбатын академиятын профессора. 2013 сытан — М. К. Аммосов аатынан Хотулуу-Илгини федеральной университет профессора.

На акадармияларын
Саха сириинзэри филиалын
экономикага отделин
унустуутугар ер сып судаарыстыба.
Бырабыстатыстыба соруудахтарын
толорууга үлэһэбита. Кичи
бырамыһыспаннай, энергетика,
хаһаайыстыба атын да салаалара
айылбага онорор хоромнууларын
ааһар-суоттуур сана научнай хайысханы
олохтообута уонна сайыннарбыта.
Ол үлэһэрин түмүгүнэн "Эколого-
экономическая проблемы развития
Северных регионов" диэн тизмэ
докторской диссертациятын суруйан,
Москвага Г.В.Плеханов аатынан
Араассыйаҕаабы экономикай
академияба 1999 сыллаахха
көмүскэбита.

Кини Бу үлэтигэр Хоту сир уйан айылбатын хайдах туһанан, харыстаан чөл хаалпарар туһунан, ханнык социальнай-экономическай, законодательнай мизэрлэри ылар, топорор наадатын дакаастабыта И. И. Поисеев ордук хоту сир баайын туһада таһаараары, бырамысыланнай тэрилтэлэр айылбатын үлгү кэлэн, алдытан - кээһэтэн, буортулаан, дьааптаан бэйэтин бэйэтэ өрүүнэр суолга кирибитин ыйан туран, хайдах тынан тыыннаах хаалар болпуруоһу, хоту дойду айылбатыгар сыһыары тутан сырдатпыта. Кини "Экономическая оценка земли", "Устойчивое развитие Севера", "Экономика природопользования" диин монографиялардаах. Иенюкентий Иенюкентевич үлэтин ХНТ экологическай болпуруоска экспертээр академик Н.Я.Лемешев, профессордар А.Н.Гладышев, В.А.Бабина үрдүктүк сыаналаабытара. Ведущай тэрилтэтэ Поисеев диссертациятын Арассыйаа оноруулаах куустарин үөрттэр хамыһынай (СОПС) Хотугу дойду туруктаах сайдыытыгар сака теоретическай хайыска быһытынан сыаналаабытара.

Нугуйн урнал, преподавательский
услуги дүүрэлзэн, элбэх сүл
Саха судаарьстыбаннай
университетыгар, тыа хаайыстыбатын
академиятыгар лизкийэ ахпытэ.
Профессор званилаах, 2001 сыллаахха
Саха Өрөспүүбүлүкэтин наукаларын
үтүөлүкэ дэтиэтэлэ дин Бочуоттаах
аат инэриллибитэ. 2011 сыллаахха
Араассыйа Бэрэсидьиинин уураадынан
"Ада дойдун иинигэр өнөлөрүн иһин"
2-с илтиэтинэн уордьан мэтээлинэн
наҕараадаламмыта.

Олорбут олоѳо, онорбут үтүөтэ, үлэтэ— кэлэр көлүөнэбэ үтүө холобур

Сылан нэһилигэр төрөөбүт, улааппыт, куорсун анньынан тахсыбыт биир дойдулзахпыт, Аан дойдутаагы академия Хотугу форумун чилиэнэ, РФ наукаа академиятын кэрэспэдьин чилиэнэ, СӨ доруобуйа харыстабылыгар туйгуна, СӨ үгүөлээх бырааһа, Чурапчы улуусун Бочуоттаах гражданина, учуонай, үгүс устудьуону интэн, үөрэтэн таһаарбыл профессор Василий Михайлович Макаров мэдиссинэ сайдыытыгар оҕорбут кылаата суду.

Василий Михайлович Сылан
нэхлэлтээр 1939 сүл алтаныы ый
14 күнүгэр төрөөбүтэ. Ийэтэ Евдокия
Никифоровна – Алабар кыһа, кулуба
Михаил Степанович Шеломов бииргэ
төрөөбүтэ Прасковья Степановна
Шеломова саамай кыра обото эбитэ.
Сыланна, Макаровтарга сүктэн кэлэн
моллаах кыыс оболоммота.

Сэрийн нэр сулларгаар, анчк муор-туор кэмнэргэ, аята Ада дойду сэриитигэр баран, ийэтинзэн, балтынза хаалбылтара, 3 саастаагэр Хоту көһөрүүгэ, Кэбзэйн улуулугар тийэлэлэр Ол сылдыан аята Михаил Васильевич Ильменс көүлгэ өлбүтүн тулунан сураа кэлэр.

Василий Михайлович Сылан сэтгэжүүлээс хуучин ажилтан болон туслахдаа үргэлжлэн оролцож байсан ажлаасаах огуулатын 15 сааньгар бүтэрэн баран, Дыскуускайдаагы медицинскэй училище биэгээр отделиетегар үерэнэ кирибита. 3 сүл

үерэнэн баран 18 сааһыгар бизлээр идэтин баһылаан, төрөөбүт улуутугар Бахсы балыһаһыгар ананан үлэһии кэлбитэ. Дьэ, мантан сабаламмыта эмчит түбүктээх үлэтэ, дьонун-сэргэтин тулуугар түүннэри-күннэри туруулаһыы, ыраас-чэбэр олох иһин нэһиликэниһэ эйдетер, профлактической үлэлэри ыһытыта.

Бу үлэһи сылдьан, икки эмчит идэтэ инникитин ойдоон, быраас буолар баҕа санаата улахан буолан, икки сыл үлэлээн баран, 1960 сыллаахха Дьокуускайдаагы судаарыстыбаннай университет медицинскэй факультетыгар үөрэнэ кирибитэ, устудьуоннуур сылларыгар Василий Михайлович терапия салаатыгар медицинскэй наука хандыдаата, доцент, терапия кафедратын сэбидиһсэһэ Радийон Афанасьевич Петров салайар научнай үөрүнүгэр дьярктанар. Алтыс кууруска үөрэнэ сылдьан «Распространенность артериальной гипертонии среди сельского населения Якутии» дигэн научнай дахылгаты ааһан университет бочуотунай грамотатынан, сыаналаах бириһинэн наҕараадаламмыта.

1968 шылдааха үөрэжм бүтэрбит
бырааны Мэнэ Хангалас улууһутар
анээн ытталлар. Биир сыл Балыктаах
учаастаагы балыһатын
сэбидиосэйинэн үлэлиир. Манна
үлэлиэбитин туһунан, Балыктаах
балыһата тэриллэбитэ 50 сылыгар
энэммыт "Доруобуйа – олох сүннэ",
туллар туттаабыт дээн кинигэ: "1967
с. Василий Михайлович Макаров
кылабынай бырааһынан кэлбитэ. Гоша
Прибыльы биир күнүнэн ыарыһтын
былааран, тэһинэ перикардит буолбутун
бастаан куоракка, онтон тутта ол күн
Москваа ыттарбыт, ол иһин бу олох
эпэрээсэйлээн тыһыннаах хаалбыт.
Василий Михайлович кылгас да кэмгэ
үлэстэтэр, нэһилиэккэ доруобуйа
халыастабыла сайдытыгытас кылаатын
күлүбүтэ", - дээн ахтан ааспыттар.

Билгийнзэх, эпистимизэстэх,
дэбурдаах бырааһы, улус кинигэ
Майба хирургической отделение
сэбидиссийнэн аныллар. 1968
сыллааха Казаннаабы медицинский
үнүстүүт "Внутренние болезни"
исписэлинзигэр клинической
ординатураа үөрэнэ киэрэр. Бүтэрээ,
1970 сыллааха Томскийдаабы
судаарыстыбанной медицинский
үнүстүүт аспирантуратыгар "Кафедра

пропедевтика внутренних болезней*
уверенно клирэр. Кини убаастыыр
учууталынан уонна настаабынныгынан
учуонай, педагог, клиницист, профессор
Маянский ааттыра.

Эдэр бйраас дойдугуар кэлэн
терапевтар научнай уосастыбаларыгар
кээн далааһыннаах үлэлэри ылар.
Доцент Валимухаметова салайытынан
"Механика дыхания и вентиляционная
функция легких у больных с
недостаточностью левых отделов сердца"
дизн үлээнн диссертацияны кэмүскэн,
медицинский наука хандьыдаата
учуонай истизэни ылар. 1979-1994
сс. Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа
харыстабылын министрискэтибэтин
кыларынай пульмонологиянан
үлээлэбитэ, 1981 сыллааха доцент
званниэтин ылбыта, 1994 сыллааха
"Эпидемиология хронических
обструктивных болезней органов
дыхания и их вторичная лекарственная
профилактика" дизн тизмэбэ научнай
үлэтин ситиһиилээхтик кэмүскэн,
медицинский наука доктора үрдүк ааты
ылбыта, 5 сыл госпитальной терапия
кафедратын салайан, ситиһиилээхтик
үлээлэбитэ, 1996 сыллааха профессор
үрдүк аата инээрлилэбитэ.

Василий Михайлович 111
научный үзлэлээх, 2 монографиялаах,
12 методический үзлэлээх уонна
пособиялаах, 1 рационализаторский
этүүлээх, 1997 сыллааха Лондонга
аан дойдутаагы медицинскэй
эмпиристынээсэ "Заболеваемость
и смертность при хронических
обструктивных заболеваниях в
Республике" диэн даһлаатынан
кыттыыта. Үлгүлэр Америкада,
Англия, Израильга, Германияга у.д.а.
дойдуларга тараммыта.

Василий Михайлович 1979
сылтан 1994 сылга дизри дорубууя
харыстабылын министрлрибтибтигэр
кылаабынай пульмонологиянын
таһарылаахтык үлүлзбтигэр, 1991
сыллаахаа оострой пневмонияны
эмтээгин ньымаларын арыкыга,
пневмонияттан алуу ачааһынгар
үчүгэй кардөрүүлэрин иһин, Семенов
уонча Боткин аатынан пульмонологтар
уопастыбаларын ойдобунньук
мэтээпинэн наһараадаламмыта.

Чинчийн хамтунз
ересүүбүлүкбэ пульмонологической
кварта оноллубута. эмтэһинэ

ингаляционной ныймалар мизини
тутуулан барбытара. 80-с сыларга
пульмонологический кабинеттар
Дюкууской, Мииринэй, Нерюнгри
куорат поликлиникаларыгар
уонна доруобуйа харыстабылын
министризистивтин 1-кы нүөмүрдээх
балыһыһыгар аһыллыбытара. 6
пульмонолог бэраастар үөртүллэн
бэлэмнэммиттэрэ. 2004 сыллаахха
куорат клиникеской балыһыһыгар
35 куюйкалаах пульмонологическай
отделение аһыллыбыта.

Өрөспүүбүлүккө араас таһымнаах научнай-практической кэмпириэнсийэлэр, Москвага Томскийтан көһө сылдыар сэмнээрдэр тэриллибиттэр. Василий Михайлович 1975-1992 сылларга клинической салайааччы быһыытынан 35 медико-биологической экспедициялар тэрийэн үлэлэппитэ. 3 хоздоговорной үлэ толоргоочута 17 тыһ.такса киһиэхэ консультативнай көмөлөрү онорбута. Кини үлэлиир кэмигэр 32 выпуск үөрэнэ бүтэрэн, быраас идэтин баһылаан Өрөспүүбүлүкэ араас мунуктарыгар үлэтиин-хамсыы, айа-тута сылдыаллар.

Василий Михайлович 1967
 сүлөөлж Тээтэ юуһынаан Альбина
 Егоровнаһын ыал буолбуттара
 Альбина Егоровна – филолог идэлээх
 Василий Михайлович Казанга
 ординатураба үөрэнэр, Томсктаа
 аспиранныйр кэмгир тэнэ сүлдүн
 үлээн, салгыы Бэрэсидьин уонна
 Ырабыыталыстыба дыһалтатыгар
 экономика министристибэтигэр өр
 сыларга үлэлээбитэ. 2 облоохтор
 Улахан уол Михаил Васильевич Америка
 Мичиган штатыгар олорор, үлэлини
 финансист, кэргэннээх, 2 облоох
 Кыра уол Евгений Васильевич -
 экономист, кэргэннээх, 2 облоох. Олох
 салбарнар, бүтүн Василий Михайлович
 аатын оболоро, ситээрэ, үөрэллэ
 үөрэнээчиллэрэ салгыллар.

2012. сэл олунуу, 17 сунугар
Василий Михайлович Макаров аатын
Сылан учаастактаагы балыһынатыгар
инэрбиттэрэ. Кини үлэлээбит үлэтэ
олорбут олозо үүнэр калүенэбэ үтү
холобур буола туруоҕа.

Балаганы бэлэмнээт
Надежда АММОСОВА
Чурапчытаабы киинизмми
библиотечной ситим үлэһитэ

— ТЫА СИРИН САЙЫННАРЫ —

Кэлэр сыл «Сахатранснефтегаз» социальной гаастааһын сылынан биллэрилиннэ

Өрөспүүбүлүкэбитигэр суолталаах хампаанньалартан биридэстэрэ «Сахатранснефтегаз» АУО быйыл дойдунан социальной гаастааһыны олоххо киллэрингэ Саха сиригэр сурун операторынан буолбута. Хампаанньа исписалиистэрэ бэрт кылгас кэм илгэр «2030 сылга дизри нэһилиэнньэлээх пууннары гааһынан хааччыйыи иннинээбэ» диэн эрагийиннээбэ бырагырааманы онорбуттарын СӨ бырабылталыстыбата билгэргэллэпитэ.

Ил Дархан Айсен Николаев быһаччы өйөбүлүнэн өрөспүүбүлүкэ буддьүөтүтүнэн социальной гаастааһын бырагырааматын олоххо киллэрингэ 710 млүйүөн солкуобай керүүлэрэ былаанга киридэ. Бу сыл бүтүөр дизри барыта 300 дьиз учаастагар дизри гаас ситимэ тиздиллиэ, Тустаах бырагырааманан сурун үлэ эһиил ыйтыллыабы. Ол курдук, билинни быһаарынан 2781 учаастакка дизри гаас ситимин тиздиллиэхтээх. Онон сибээстээн, кэлэр сыл

«Сахатранснефтегаз» хампаанньабыа социальной гаастааһын сылынан буолар.

Бу тэрээһин сурун сыала-соруа чолчу биллэр, уһун уонна тымныы кыһынаах Саха сиригэр дьон олорор усулуобуйатын тулсары, чэпчэти буолар. Гаас ситимин учаастакка дизри тиздиригэ опохтоохтор ороскуоту керсүбэттэрин хааччыйыа болбомто ууруллар. Манан сизтэрэн, нэһилиэнньэ учаастактарыгар дьиз-уот тутталларыгар улахан теһүү күүһүнэн буолара сэрбэхтаммат.

Социальной гаастааһын бырагырааматыгар сайаапкалары улуустаабы эксплуатационнай учаастагы хонтуораларыгар, мань тэнэ SG.AOSTNG.RU сайт мөнүэ эмиз туталлар.

Сайаапканы биэрэргэ олорор дьизбэ уонна учаастакка бас билии бырааба баар буолара булгуччулаах. Сиһилии ханнык докумуон эбии ирдэнэрин, олорор нэһилиэнньэлээх пууннары гаастааһын үлэтэ былааннамыт бэрээдэгэ,

кыраапыга, онтон да атын туһалаах иһитиннэриилэри SG.AOSTNG.RU сайтка кириэн булуохха сеп. Онтон ыйытылардаах буоллаххына, бу сайтка кириэн тустаах исписалииһи кытары кэпсэтиэххин сеп, ол эмиз олус судургу-сайт сурун сирэйигэр кэмбизер ойуутун баттаан, ыйытыгы халларан, түргэнник эппиэт ылааххын сеп.

«Сахатранснефтегаз» АУО пресс-сулууспата.

— ПРОКУРАТУРА ИЗВЕЩАЕТ —

Прокуратура Чурапчинского района проводит «горячую линию»

В связи с участвовавшими случаями нарушений трудовых прав граждан прокуратурой Чурапчинского района проводится «горячая линия» по вопросам соблюдения законодательства в сфере охраны труда.

«Горячая линия» будет проводиться с понедельника по пятницу сотрудниками прокуратуры Чурапчинского района по контактному телефону - 8 (41151) 42-662, 41-476.

Гражданам, желающим обратиться в прокуратуру Чурапчинского района, необходимо иметь при себе документ, удостоверяющий личность.

Прокуратура Чурапчинского района.

«Вынесен приговор по уголовному делу в отношении начальника отряда противопожарной службы Чурапчинского района и его пособника»

Прокуратура Чурапчинского района поддержала государственное обвинение по уголовному делу в отношении бывшего начальника отряда противопожарной службы Чурапчинского района и индивидуального предпринимателя. Должностное лицо признано виновным в совершении преступления, предусмотренного ч.1 ст.286 (превышение должностных полномочий) и ч.3 ст.160 УК РФ (присвоение чужого имущества, совершенное с использованием служебного положения). Предприниматель признан виновным в пособничестве в превышении должностных полномочий.

В суде установлено, что в 2016-2017 годах между государственным бюджетным учреждением «Государственная противопожарная служба Республики Саха (Якутия)» и индивидуальным предпринимателем заключались договоры оказания услуг на подачу технической воды для обеспечения нужд пожарной части с.Чурапча.

Вместе с тем предпринимателем по устной договоренности с обвиняемым обязательства фактически не исполнялись. По незаконному указанию начальника отряда противопожарной службы Чурапчинского района подача технической воды осуществлялась специализированной техникой и личным составом

пожарной части. Впоследствии между сторонами подписывались фиктивные акты о выполненных работах, их общая сумма составила более 500 тыс.рублей.

Также установлено, что начальник отряда, используя свое служебное положение, заправлял свой личный автотранспорт за счет топливных карт, предназначенных для заправки служебных пожарных автомашин.

Подсудимые вину в совершенных преступлениях не признали в полном объеме, вместе с тем государственным обвинителем суду представлены неопровержимые доказательства, подтверждающие их вину.

По результатам рассмотрения уголовного дела суд приговорил бывшего начальника отряда противопожарной службы Чурапчинского района к назначению наказания в виде лишения права занимать должности на государственной службе и в органах местного самоуправления, связанные с осуществлением организационно-распорядительных и административно-хозяйственных полномочий, сроком на 2 года. Предпринимателю назначено наказание в виде штрафа.

Также судом удовлетворен иск Государственной противопожарной службы о взыскании с осужденных причиненного ущерба.

Приговор не вступил в законную силу.

Прокуратура Чурапчинского района.

— ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН —

Миграционный пункт ОМВД России по Чурапчинскому району информирует

В соответствии с частью 1 статьи 22 Федерального закона от 18.07.2006 № 109-ФЗ «О миграционном учете иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации» постановка иностранных граждан на учет по месту пребывания осуществляется при получении органом миграционного учета уведомлений об их прибытии в место пребывания.

Постановка иностранного гражданина или лица без гражданства (далее ИГ или ЛБГ) на учет считается ФИКТИВНОЙ, если:

1. Эти лица не намереваются проживать (пребывать) в указанном помещении;
2. Принимающая сторона не намеревается предоставлять этим лицам указанное помещение;
3. Предоставлены заведомо недостоверные (ложные) сведения или документы.

4. Постановка на учет по адресу организации в которой ИГ не осуществляют трудовую или иную не запрещенную законом деятельность.

Из кодекса об административных правонарушениях Российской Федерации

Глава 18. Административные правонарушения в области защиты государственной границы Российской Федерации и обеспечения режима пребывания иностранных граждан или лиц без гражданства на территории Российской Федерации

Глава 19. Административные правонарушения против порядка управления

Статья 19.27. Представление ложных сведений при осуществлении миграционного учета.

Федеральным законом №376-ФЗ в Уголовный кодекс Российской Федерации внесены следующие изменения:

Уголовный кодекс РФ дополнен статьей 322.2 (фиктивная регистрация гражданина Российской Федерации по месту пребывания или по месту жительства в жилом помещении в Российской Федерации, а равно

фиктивная регистрация иностранного ИГ или ЛБГ по месту жительства в жилом помещении в Российской Федерации), а также статьей 322.3 (фиктивная постановка на учет иностранного гражданина или лица без гражданства по месту пребывания в жилом помещении в Российской Федерации).

Фактически состав преступления, предусмотренный ст. 322.3 УК РФ, состоит в предоставлении в орган миграционного учета уведомления, содержащего заведомо недостоверные (ложные) сведения о вышеуказанных фактах.

Указанные противоправные действия граждан препятствуют исполнению контролирующих и правоохранительными органами обязанностей по защите общественного порядка, т.е. подрывают порядок управления государством.

Начальник МП Антипина А.А.

— ТУСКАР ТУҔАН —

Саһа дьылга-дьоһун бэлэх

Саргылаах Саһа дьылы керсө чугас дьонну тутуҥар «Айар» кинигэ кыһатын маһаһыһынар тттан кинигэлэри бэлэхтиэххитин сеп. Эһизэх, аабааччыларбытыгар анаан бэлэххэ биэрэххэ септөөх кинигэлэри билиһиннэрэбит.

«Саһа ыалын бастыҥ кинигэтэ» диэн хомуурунньук аныгы саһа ыалыгар субэ-ама, көмө буоллун диэн, төрүт култуураны уонна төрүт үөрэби чинчийээччилэр үлэлэригэр таныллан оноһуллубут. Бу кинигэттэн олоххо улахан суолталаах уларыһыларга (уруу, оҕолону, дьиз туттуу о.д.а.) туох-ханнык сизэр-туом тутуһуллуохтаабын, эр киһи байанайдаах, дьахтар толору саңдалылаах, дьиз кэргэн чэпчээн-чэбдик буоларыгар, оҕону иитиигэ, хороһор муостаабы, сыспай сизэллээбэ керүүгэ-истиигэ быһаччы субэлэри булуоххут.

«Кыыс Куо, Далбар хотун энциклопедията» диэн кинигэбэ дьиз кэргэннэ, оҕону иитиигэ, доруобуйаны керүүгэ, үүнүүгэ-сайдыыга, үлэбэ-хамнаска, дьизбэ-уокка, дьону кытта сыһыанна туһалаах субэлэр, ырысыаптар, маастар-кылаастар, о.д.а. матырыйааллар түмүллэн аабааччы кизн аранатыгар

ананан кирибиттар.

«Готовят взрослые и дети» диэн биллиилээх асчыт, фотограф Наталья Окошеникова ырысыаптардаах кинигэтэ Саһа Дьылы керсө ырысыаптарын таһынан кыра асчыттарга, оҕолорго, септөөх ырысыаптары киллэрбит. Кинигэ сизрин ситэрэн, араас дьэрэкээн хаартыскаларынан кизгэтиллибит, эбии откыткаларынан байытыллыбыт.

«Чыычаахпыт, чукурукпут» диэн кинигэ-альбом ийэ, аба сүрээһин чолчута кырачаан киһи саамай минньигэс кэмэ — маннайгы сыла кунду өйөбүл быһытынан хааларыгар аналлаах. Оҕо олус түргэнник улаатар, онуоха хаартыскалаах альбом кырачаан киһи саамай дьоллоох түгэннэрин кэрэһитэ буолуо.

Оҕолорго «Саһа остуоруйалара» диэн кинигэни бэлэх уунуоххутун сеп. Бу кинигэттэн оҕо төрөөбүт норуотун өркөн өйө, ытык тыла тиһилибит бастыҥ остуоруйаларын ааҕан, тылын-өһүн байытыа, билиитин-керүүтүн кэнэтиэ. Ону тэнэ, талааннаах худуһунньуктар онорбут остуоруйа дьоруойдара тиллэн кэлэр, курдук ойууларын керэн, кэрэ эйгэтигэр сыктыа.

«Смарт халандаар» диэн субэлэрдээх, соруудахтардаах, көмө планердаах оҕону сайыннарар халандаар атыыга тахсыбыт. Ону тэнэ Айар кинигэ кыһата сыллата бэчээттиир «Саһа ыалын халандаара», ырысыаптардаах, субэлэрдээх о.д.а. халандаардар араастара атыыга баар.

Кинигэлэри «Баарт» дьизитин бастагы этээһигэр «Айар» кинигэ кыһатын маһаһыһыттан атыылаһааххытын сеп. Уран тыллаах кинигэлэри аймах-билэ дьонну тутуҥар бэлэхтээн, үөрүүлэрин үкэтин!

Людмила ГОРОХОВА.

САҔА
ЫАЛЫН
БАСТЫҢ
КИНИГЭТЭ

ГОТОВЯТ
ВЗРОСЛЫЕ И ДЕТИ

Эбэрдэки кытта ыргыттарың, уолун, күтүөттүрүн,
күйүттүн, сизинэрин.

Эбэрдэки кытта "Сага олох" эрдээксийэ кэлэктиибэ,
Арасыыйа суруналыыстарын сойууфун Чурапчытаагы
отделениета.

Контактные телефоны: 8(914)2649824; 8(962)7359258

Чурапчыттан аймактары Катакиновтар, Монастыревтар.

Чурагчтайдаа биш, киин балыныңа кэлэктинбэ, профсойууна.

1000

26 "a". Индекс: П1964. Хатын надрала бунда: баггинса такар.